

اسلام در تصور اروپایان قرون وسطی

○ ترجمه: علی علیمحمدی

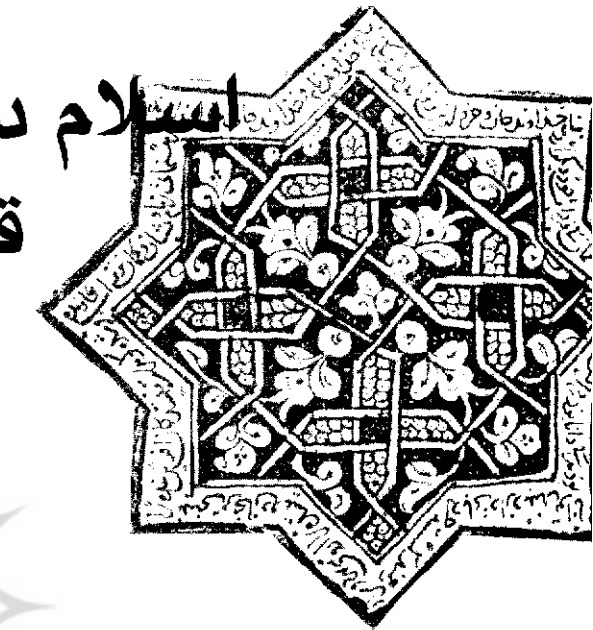
○ SARACENS ISLAM IN THE NEDIEVAL
EUROPEAN IMAGINATION

○ JOHN V. TOLAN

○ COLUMBIA UNIVERSITY

○ PRESS - NEWYORK 2002

P. 372.

- اسلام در تصور اروپایان قرون وسطی
- تألیف: جان و. تولان
- ناشر: دانشگاه کلمبیا، نیویورک، ۲۰۰۲
- تعداد صفحات: ۳۷۲ صفحه

می‌کنیم که گفتگوی میان ادیان، امکان‌پذیر است و حتی دین در جوامع غربی مسئله‌ای شخصی است و ما که در عصر کنونی زندگی می‌کنیم مسیحیت را به گونه‌ای تعریف می‌کنیم که یکی از ادیان جهان است، نه یگانه دین جهان. ولی ابزار این دیدگاه در قرون وسطی غیرممکن بود و مسیحیان آن عصر بر این باور بودند که ممکن نیست در جهان جز یک دین حقیقی وجود داشته باشد و آن دین هم در نظرشان مسیحیت بود. با توجه به اینکه مسیحیان بعد از ظهور اسلام صدمات زیادی متحمل شدند و کل امپراتوری روم از سوریه تا اسپانیا تحت سلطه مسلمانان درآمد و حتی اسب‌های عرب به جنوب فرانسه و ایتالیا رسید و قدس نیز فتح شد، همه این رخدادها را مسیحیان به عنوان «مصیبت بزرگ» و بلایی که مستحقشان نبود، در نظر می‌گرفتند و در شگفت بودند که چگونه ممکن است، چنین حادثه‌ای رخ بدهد، درحالی که آنان - در باور خودشان - به ایمان حقیقی و درست نزدیکتر بودند و اگر دینشان، تنها دین واقعی و درست است، پس چرا دین اسلام در سوریه، فلسطین، مصر، سرزمین فارس و مرزهای بیزانس و روم بر آنان چیره می‌شود؟ این حوادث سبب شد که آنان با خود عهد ببندند این دین جدید را سرتگون کنند و پیامد این عهد و پیمان جنگ‌های صلیبی بود.»

به بیان پروفیسور تولان: «پوشیده ماندن راز این مسئله -

مؤلف این اثر جان و. تولان، استاد تاریخ قرون وسطی در دانشگاه نانت فرانسه است و پیش از این کتابی با عنوان تصورات مسیحیان قرون وسطی از اسلام (مجموعه مقالات) را منتشر کرده است. وی در اثر جدیدش همان موضوع را دنبال کرده که در آینده منبع و مأخذ مهمی برای پژوهشگران و اندیشمندان خواهد بود. کلمه «Saracens» که در عنوان این اثر آمده، در واقع بار منفی دارد و مسیحیان قرون وسطی آن را برای عرب‌ها و مسلمانان به کار می‌بردند. واضح است که مسیحیان اروپا به سبب درگیری و رقابت و دشمنی تاریخی و برای خدشه‌دار ساختن دشمن، تصویری از مسلمانان ارائه داده‌اند که تصویری خیالی است نه واقعی. به گفته مؤلف این تصویر سازی همچنان در غرب شایع است و وسایل ارتباط جمعی مثل تلویزیون به خدشه‌دار کردن چهره مسلمانان دامن می‌زنند.

مؤلف در این اثر بیان می‌کند: «ما در دنیای جدیدی زندگی

فتوحات مسلمانان - در ذهن مردم قرون وسطی در اروپا دغدغه تاریخی شان بود و بدین سبب علمای الهیات مسیحی از این حادثه در شگفت بودند که اگر خداوند سبحان مسلمانان را در پیروزیشان یاری کرده، آیا به مفهوم این است که اعتقاد آنان درست و اعتقاد خودشان نادرست است؟

عامه مسیحیان نیز به این تردید دچار شده بودند. ولی با استناد به این گفته که - خداوند عزوجل اگر بنده اش را دوست داشته باشد، او را با مصیبت و بلا آزمایش می کند - با این شک و تردید مبارزه کردند و بدین ترتیب این مشکل بزرگ را از روی دوش خود برداشتند و با توسل به تاویلات و اخبار موجود در کتابهای قدیمیشان، خود را ارج و عزت نهادند.

درواقع موضعگیری مسیحیان در قبال گسترش و موفقیت اسلام، عجولانه و از روی پریشانی و آشفتگی بود، زیرا هنگامی که یکی از اندیشمندانشان، ریکولدو دامونتی کروچه، در سال ۱۲۹۱م. از بغداد دیدار کرد، از زیبایی و فرهنگ و غنای تمدن این شهر شگفت زده شد. در حالی که وی قرن ها پس از اوج و عزت تمدن عباسی از آن شهر دیدار کرده بود. اما با وجود این وی اندیشه تفوق و برتری اسلام را به عنوان یک دین نپذیرفت و همچنان به دین اسلام کینه داشت و بر این باور بود که اسلام، مسیحیت را از مناطق گسترده ای در حوزه دریای مدیترانه بیرون راند و خود حاکم آن مناطق شد.

مؤلف سپس می گوید: «مهمترین آثاری که از روابط میان مسلمانان و مسیحیان در طول قرون وسطی سخن می گوید اثر نورمن دانیل با عنوان اسلام و غرب، چگونگی ارائه تصویری از دین اسلام است که برای اولین بار در سال ۱۹۶۰م. و بار دوم به صورت منقح و ویراستاری جدید در سال ۱۹۹۳م. به چاپ رسید و پس از آن کتاب ریچارد ساوئیران با عنوان نگرش غرب نسبت به اسلام در قرون وسطی منتشر شد.»

بعد از انتشار این دو اثر، منبع مهمی که این موضوع را در تمام ابعاد مورد بررسی قرار دهد، منتشر نشد. به همین دلیل مؤلف می گوید: «در این اثر تلاش کردم تا این خلأ را پر کنم و امیدوارم که این اثر، تکمله ای برای کتاب نورمن دانیل باشد و نه جایگزینی برای آن.»

درحقیقت نویسنده بر آن بوده است تا با ارائه فهرست کاملی از نوشته ها و سخنان مسیحیان درباره اسلام و مسلمانان، میان مسیحیان و مسلمانان مصالحه و گفتگو برقرار سازد.

شایان ذکر است که مسیحیان اروپا در قرون وسطی بخش های زیادی از قرآن کریم را شرح و توضیح داده اند اما اصلاً به مفهوم و مضمون آن پی نبردند و تصویری منفی از مسلمانان و شعائر و مناسکشان ارائه کرده اند. نورمن دانیل از ارائه چنین تصاویر هولناکی سخت ناراحت بود، زیرا با شناخت دقیقی که از مسلمانان داشت، می دانست که این گونه نیستند. بدین سبب تلاش کرد تا برای رسیدن به منافع تاریخی و کنار گذاشتن کینه گذشته گفتمان سازنده ای میان دو طرف برقرار کند.

بعد از این که حرکت و جنبش گفتگوی اسلامی - مسیحی آغاز شد و سمینارها و کنفرانس ها میان دو طرف افزایش یافت و مسیحیان و مسلمانان به شناخت بیشتری از یکدیگر دست یافتند، مسائل اعتقادی و سیاسی فراوانی به بحث و تبادل نظر گذاشته شد که در روابط دو طرف، از سی سال پیش تاکنون تحول قابل ملاحظه ای را به وجود آورد و زبان تفاهم و ارتباط، جایگزین زبان

دشمنی و انکار یکدیگر شد.

مؤلف همچنین به اثر برجسته ادوارد سعید یعنی شرق شناسی اشاره می‌کند و می‌گوید وی نیز از کتاب نورمن دانیل درباره شتاخت و آگاهی از دیدگاه اروپاییان به اسلام، مسلمانان، عرب‌ها و شرق در دوره قرون وسطی، بسیار سود جست. وی کتاب ادوارد سعید را یک اثر تالیفی می‌داند که تنها به منابع معتبری که در اختیار داشته تکیه کرده است و نه ابراز نظر دیدگاه‌های خود.

از سوی دیگر هنگامی که نوشته‌های مسیحیان اروپایی را در قرن سیزدهم درباره اسلام می‌خوانیم و همچنین آنچه را که بسیاری از اروپاییان اواخر قرن بیستم یا اوایل قرن بیست و یکم درباره اسلام نوشتند، مطالعه می‌کنیم، با تکرار همان سخنان و اشتباهات گذشته مواجه می‌شویم که نشان می‌دهد نگاه و تصویر منفی از اسلام که در قرون وسطی وجود داشت، هنوز پابرجاست. دلیل روشن این مسئله، بعضی آثاری است که اخیراً در

رم یا دیگر پایتخت‌های غربی منتشر می‌شود و مسلمانان را به تروریسم و وحشیگری و عدم توانایی زندگی مسالمت‌آمیز با پیروان دیگر ادیان متهم می‌سازد و متأسفانه تلاش وسایل ارتباط جمعی در گسترش این شایعات و قضاوت‌های گذشته بی اثر نیست. در مقایسه میان نگرش‌های این دو دوره، تفاوت ماهوی وجود دارد؛ فرد اروپایی قرون وسطی اختلافی بنیادی و اساسی میان دو دین و به‌طور کلی میان مسیحیت و ادیان دیگر تصور می‌کرد؛ بدین صورت که خود را فرد متدینی می‌دانست و اعتقاد داشت که مسیحیت بر اسلام پیروز خواهد شد. اما احساس برتری و بزرگی فرد اروپایی در مقابل عرب‌ها یا مسلمانان بر این اساس است که آنها را روشنفکر نمی‌داند و بر این باور است که آنان هنوز سنت‌های دست و پاگیر قدیمی را رها نکرده‌اند، در حالی که اروپاییان مدت‌هاست که این سنت‌ها را پشت سر گذاشته‌اند. فرد اروپایی و آمریکایی معاصر خود را اصل و پایه مدرنیته،

مسلمانان دربارهٔ مسیحیان براساس آنچه که در متون قدیمی آمده، بحث می‌کند و می‌گوید: «بدون شک مورخان عرب چهره و تصویر پیروزمندان و فاتحانهای ارائه داده‌اند، زیرا اسلام در قرون اولیه بر مسیحیت پیروز شد و تمدن و امپراتوری بزرگی را که از شرق تا غرب و از بغداد تا اندلس امتداد داشت پی‌ریزی کرده‌اند.» اما با این حال مسلمانان حضرت عیسی (ع) را به عنوان پیامبر احترام و تکریم می‌کنند، زیرا نام او در قرآن کریم به عنوان یکی از انبیاء که پیش از بعثت حضرت محمد (ص) به پیامبری مبعوث شده، آمده است.

مؤلف در جلد دوم به تفاوت موضعگیری مسیحیان اسپانیا و بیزانس در قبال اسلام با موضعگیری مسیحیان فرانسه، ایتالیا، آلمان و انگلیس می‌پردازد وی بیان می‌کند که گروه اول با وجودی که با اسلام مخالف و دشمن بودند، در عین حال آن را از نزدیک می‌شناختند. این در حالی است که گروه دوم یعنی مسیحیان فرانسه، ایتالیا، آلمان و انگلیس در مناطق دوری از حاکمیت اسلام می‌زیستند و تنها مسائل و اخبار آن را می‌شنیدند. این جهل و عدم آگاهی آنان نسبت به اسلام سبب شد که احکام و سنت‌هایی برای مسلمانان قائل شوند که خداوند آن احکام را بر مسلمانان و عرب نازل نکرده بود. اما پس از برقراری مناسبات نزدیک با مسلمانان دانستند که در دیدگاه و نگرش‌هایشان خطا کرده‌اند و مسلمانان را به چشم احترام نگریستند و اگر هنوز خصومتی با مسلمانان دارند به سبب همان وقایع تاریخی است که روی داد.

به هر شکل این کتاب، تصویر تاریخی واضح و صریحی از چگونگی روابط موجود میان مسلمانان و مسیحیان در طول قرون وسطی - یعنی از قرن هفتم تا سیزدهم یا چهاردهم میلادی - ارائه می‌دهد.

در پایان باید گفت این کتاب اثر مهمی دربارهٔ دوران طولانی تاریخ روابط میان جهان اسلام و غرب است. تولان در این کتاب بسیاری از فعالیت‌های عمده‌ای را که در طی قرون وسطی تمدن اسلامی و عرب برای غرب به‌ویژه دروازهٔ اسپانیا انجام داده است، مطرح می‌کند.

پانویس:

۱ - Saracens کلمه‌ای است که مسیحیان در جنگ‌های بین خود و مسلمانان به اعراب و همه مسلمانان اطلاق می‌کردند.

منبع: بیان‌الکتاب

روشنفکری، عقلانیت و دموکراسی می‌داند و به طور کلی خود را فردی مسیحی مطرح نمی‌کند، مگر دربارهٔ آنچه که به پاپ و واتیکان مربوط باشد و بعضی مسائل اعتقادی که نمی‌توان آنها را کنار گذاشت. افزون بر این تفاوت، تفاوت دیگری نیز وجود دارد و آن این است که مسلمانان در قرون وسطی قطب قوی‌تر و برتر بودند و مسیحیان مسائل علمی و فلسفی را از آنان اقتباس می‌کردند. اما اکنون وضعیت کاملاً برعکس شده و غرب از نظر نظامی، اقتصادی، فرهنگی و در زمینه‌های دیگر از مسلمانان بسیار قوی‌تر و برتر شده‌اند و مسلمانان - چه عرب و چه غیرعرب - از آنان در زمینه علمی، فلسفی و تکنولوژی اقتباس می‌کنند.

مؤلف سپس می‌گوید: «این کتاب همچنین تکمله‌ای برای کتاب ادوارد سعید در شرق‌شناسی است و واضح است که کتاب این اندیشمند فلسطینی، بعد از این که در سال ۱۹۷۸م. نسخه انگلیسی آن منتشر شد بحث‌های فراوان و پرهیاهویی را سبب شد. در این اثر ادوارد سعید به شکل دقیقی، ایدئولوژی سلطهٔ منطقه‌ای - که شرق‌شناسی خاورشناسان دربارهٔ مسلمانان و عرب در طول دو قرن نوزده و بیست، آن را شکل داده‌اند - را در اثرش توصیف و بیان کرده که آنان این ایدئولوژی را مطرح کردند تا برای استعمار شرق از سوی دو امپراتوری فرانسه و انگلیس توجیه فلسفی داشته باشند.

باید گفت همچنان‌که نوشته‌های مسیحیت علیه مسلمانان از قرن هفتم تا سیزدهم به سبب توجیه جنگ‌های صلیبی در خاورمیانه شایع بود، آثار شرق‌شناسی معاصر نیز برای توجیه سلطهٔ استعمار بر منطقه در دو قرن همان نقش نوشته‌های قرن هفتم مسیحی را بازی کرد. تنها تفاوت میان این دو دوره این است که اروپاییان در قرون وسطی از نظر نظامی، فرهنگی و تمدن از مسلمانان ضعیف‌تر بودند. در حالی که در قرن نوزدهم و بیستم از مسلمانان قوی‌تر شدند.»

مؤلف در ادامه می‌گوید: «تصویری که مسیحیان اروپایی از مسلمانان از قرن هفتم تا سیزدهم ارائه کردند مجموعه‌ای از مسائل اعتقادی خدشه‌دار و تحریف شده‌ای را بنا کرد که همچنان بر شعور غربیان این عصر نیز حاکم است و این تصویر خدشه‌دار و تحریف شده، همهٔ مسلمانان، عرب، ترک و شرقیان را دربرمی‌گیرد.»

مؤلف در بخش نخست این اثر به ارائه دیدگاه‌ها و نگرش‌های مسلمانان و مسیحیان در قرن هفتم و هشتم میلادی نسبت به یکدیگر می‌پردازد و نکات مثبت و منفی آنها را مطرح می‌کند و دربارهٔ کلمه «عرب» که در تورات و اناجیل و کتاب‌های پدران کلیسا آمده، به بحث می‌پردازد. سپس دربارهٔ دیدگاه